

متون آموزشی و ترویجی
۰۴/۲/۲۰۷

روند رو به رشد اهتمام فعالان اقتصادی و فناوری به شاخصهای انسانی و مسئولیت اجتماعی؛

لزوم تحرک بیشتر شرکت ها و نهادهای اقتصادی ایران در
این حوزه

امور پژوهشی، آموزشی و ترویجی کمیسیون حقوق بشر اسلامی ایران

تابستان ۱۴۰۱

از دیر باز فعالان اقتصادی اعم از افراد یا نهادها در جوامع مختلف بشری تلاش داشته اند تا متناسب با علایق مشتریان و جامعه هدف خود نقش آفرینی کرده تا موجبات جذب بیشتر مشتری و منافع اقتصادی را در همنوایی با خواسته های مردم تامین کنند. در هر دورانی، این مهم ارزش تلقی شده که فعالان عرصه تجارت و اقتصاد از انصاف و رعایت اخلاق و ارائه کالا و محصولات یا خدمات گوناگون با کیفیت قابل قبول برخوردار باشند. هم چنین در هر دوره ای اگر یک فعال اقتصادی در کنار فعالیت های درآمد زای خود، اقدام خیری به هر شکل داشته و با این عنوان شهرت یافته است که به یاری رسانی انسانی نیز اهتمام دارد، مورد تمجید همگان واقع شده و این خود اقبال عمومی از فعالیت های اقتصادی وی را نیز تقویت کرده است. همین روند بتدریج با رشد جوامع بشری و برجسته تر شدن دغدغه های انسانی، ابعاد جدیدی یافته است به گونه ای که امروزه نه تنها قابل قبول بودن کالا، محصول یا خدمات ارائه شده از سوی فعالان اقتصادی و رعایت انصاف و اخلاق در عرصه فعالیت های ذیربط موجب جلب مشتری بیشتر میشود، بلکه شاخص های جدید متعددی به میان آمده که بعضا رعایت آنها جنبه الزامی قانونی- و نه صرفا اخلاقی- پیدا کرده است مثلا در تعیین کیفیت هر فعالیت اقتصادی، شاخصهای معینی به عنوان «**استاندارد کیفیت**» تعیین شده که همه موظفند آنها را رعایت کنند و اگر بی توجه به استانداردهای تخصصی مزبور و کسب مجوزهای قانونی ذیربط عمل شود، مسئولیت های حقوقی و کیفری را در پی دارد.

به موازات گسترش استانداردهای کیفیت محصول یا خدمات در قوانین داخلی کشورهای گوناگون که در محتوای خود رعایت هر چه بیشتر حقوق مردم را مد نظر دارد، در سطح جهانی سازمان ملل از اواخر دهه نود میلادی تحرکاتی را معمول داشته تا شرکت ها و نهادهای اقتصادی گوناگون در مجموعه فعالیت های خود برخی مسئولیت پذیری های انسانی را رعایت کنند. مجموعه **اصول ده گانه کامپکت جهانی**^۱ اولین اصول شناخته شده ای هستند که از سوی سازمان ملل به دنیا معرفی شده اند. از حیث محتوایی، اصول مزبور بدین گونه هستند که اصل اول و دوم بر لزوم برخی نکات مربوط به رعایت حقوق انسانها در هر گونه فعالیت اقتصادی به ویژه از سوی شرکت ها و نهادهای فناوری و نوپدید تاکید دارند، اصول ۳ تا ۶ بر رعایت استانداردهای کار و حقوق عناصر دخیل در یک فعالیت اقتصادی از جمله کارگران شرکتها و حقوق کارفرمایان تاکید دارند، اصول ۷ تا ۹ به جنبه های رعایت محیط زیست در فعالیت های مختلف اشاره دارند و اصل دهم به مسئولیت های دوری از هر گونه فساد توجه شده است. در قبال این اصول، هزاران شرکت و نهاد اقتصادی در اقصی نقاط جهان رسماً اعلام کرده اند که در مجموعه فعالیت های خود اصول مزبور را رعایت خواهند کرد و همین امر موجب شده که طی سالهای بعد شبکه جهانی از

^۱ UN GLOBAL COMPACT TEN PRINCIPLES

تلاشگران برای رعایت اصول مزبور شکل بگیرد و مراعات اصول یاد شده در فعالیت های هر بازیگر اقتصادی به عنوان نماد پابندی به مسئولیت اجتماعی تلقی گردد. با ارتقای آگاهی های عمومی، طبیعتاً مردم کشورهای مختلف نیز به شرکت ها و نهادهای اقتصادی که مسئولیت اجتماعی خود را رعایت می کنند توجه بیشتری نشان داده و موجبات رونق اقتصادی آنها را فراهم ساخته اند. در کشور ما نیز اهتمام به مسئولیت اجتماعی در فعالیت های اقتصادی به گونه ای توسعه یافته که امروزه سیاست گذاری در این حوزه خود بحث تخصصی قابل توجهی شده است.^۲

جامعه بین المللی در ادامه تلاشها برای انسانی تر کردن هر فعالیت اقتصادی به ویژه از سوی شرکت ها و نهادهای فناوری جدید در قرن بیست و یکم سعی کرده تا قواعد مشخص تری را در حوزه فعالیت اقتصادی و رعایت حقوق انسانها وضع کند. در همین راستا سازمان ملل بعد از سالها فعالیت کارشناسی در سال ۲۰۱۱ مجموعه اصول راهنمای ناظر به فعالیت های اقتصادی و رعایت حقوق انسانی^۳ را تصویب کرد و متعاقب آن نیز سازوکار بین المللی خاصی در این زمینه ایجاد نمود. سند مزبور حاوی ۳۱ اصل می باشد که در چند حوزه باید ها و نبایدهایی را برای فعالان اقتصادی و شرکت و نهادهای ذیربط مشخص کرده است. برخی از اصول مزبور به تعهدات دولتها مربوط میشود که باید در مجموعه فعالیت های اقتصادی جاری در کشور خود و در تعامل با تلاشگران بخش دولتی و خصوصی و عموم مردم رعایت کنند. بخشی از اصول به مسئولیت های انسانی شرکت ها و نهادها و فعالان اقتصادی مربوط است و بخشی نیز به چگونگی رفع اختلافات و حق جبران خسارات ناشی از عدم رعایت حقوق انسانی در هر فعالیت اقتصادی مربوط میشود. امروزه در سطح سازمان ملل، مرجع نظارتی ایجاد شده که مرتب وضع فعالیت های اقتصادی در کشورهای گوناگون و نحوه پابندی شرکت ها و نهادهای گوناگون فعال در عرصه های مختلف از جمله فناوری نوین را رصد می کند و مشخص می سازد که در کدام کشورها رعایت موازین انسانی و مسئولیت اجتماعی از سوی تلاشگران حوزه اقتصاد خوب است و در کدام کشورها هنوز آگاهی لازم در این زمینه به خوبی وجود ندارد یا اصلاً در عمل، رعایت نمی گردد. گزارشهای همین مراجع سازمان ملل یا برخی نهادهای برجسته غیر دولتی، از جمله منابعی هستند که سرمایه گذاران مختلف مورد توجه قرار می دهند که به فلان کشور جهت سرمایه گذاری بروند یا نروند. هم چنین همین گزارش ارزیابی ها موجب میشود که شرکت های جهانی پابند به مسئولیت های اجتماعی و انسانی خود از همکاری با نهادهای مشابه در کشورهای دیگر استقبال کنند یا از برخی

^۲. برای مطالعه بیشتر در این زمینه می توانید به گزارش زیر مراجعه کنید:

بررسی سیاستگذاری مسئولیت اجتماعی شرکت ها در ایران و جهان، گزارش مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۱ (قابل دسترس در اینترنت)

^۳ United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights

فعالان زیربط دوری گزینند. در برخی مناطق دنیا به ویژه اروپا مصوبات مختلفی در سطح نهادهای منطقه ای نیز گذرانده شده که بخش خصوصی خود را از همکاری با دولتها یا شرکت ها و نهادهای کشورهای دیگر که پابندی به رعایت مسئولیت اجتماعی و انسانی ندارند بر حذر می دارند یا در قراردادهای خود شروط مشخصی برای رعایت این موازین را می گنجانند. معمولاً افکار عمومی نیز رصد می کند که اگر شرکت یا نهادی مفاد شروط مربوط به رعایت موازین انسانی را نادیده گرفت حتماً همکاری با طرف مزبور قطع گردد چنانچه در دو ساله گذشته جنبش گسترده ای در اروپا و بسیاری از کشورهای دیگر جریان یافته که هر گونه همکاری شرکت ها و نهادهای اقتصادی با اسرائیل و سازمان های دولتی یا خصوصی اسرائیلی را غیر انسانی دانسته و بر لزوم قطع هر گونه ارتباط تاکید کرده اند. همین جنبش جهانی موجب شد که گزارشگر سازمان ملل، خانم آلبانیز نیز چندی قبل در سال ۲۰۲۵ گزارشی را ارائه و هر شرکت و نهاد اقتصادی که با اسرائیل همکاری دارد را معرفی نمود و آنها را همدستان در نسل کشی معرفی کرد.^۴ همین امر موجب شد تا بسیاری از مردم جهان محصولات آن شرکت ها را تحریم کنند یا دولتهایی نسبت به بستن دفاتر شرکت های یاد شده در کشور خود اقدام نمایند. هم چنین در برخی کشورها محاکم قضایی با شکایت مردمی ورود کرده و احکام قابل توجهی در این زمینه صادر کرده اند.

از جمله آخرین تحولات موضوع می توان به پیام دبیر کل سازمان ملل به مناسبت روز جهانی صلح اشاره کرد که در ۲۱ سپتامبر ۲۰۲۵ / ۲۸ شهریور ۱۴۰۴ صادر شده و وی در بخشی از پیام خود از مردم جهان خواسته که در مورد انتخاب های خود در عرصه های مختلف زندگی با یکدیگر گفتگو کنند و تلاش نمایند که نیازهای مختلف خود را از شرکتهای و نهادهای تجاری و اقتصادی آگاه به مسائل جامعه بشری و متعهد به رعایت مسئولیت اجتماعی تامین کنند یا به سازمان هایی که پایداری و حقوق بشر را ترویج می دهند، کمک نمایند.

تحولات یاد شده موجب شده که امروزه اگر فرد یا نهادی می خواهد با تراز قابل قبول جهانی فعالیت اقتصادی در هر زمینه ای داشته باشد به ویژه در حوزه های فناوری نوین که تعاملات جهانی مستمر مورد نیاز است، باید به مسئولیت اجتماعی و انسانی خود نیز اهتمام بورزد و این امر را شفاف اعلام کند تا هم موجبات رونق بیشتر فعالیت اقتصادی او نزد جامعه فراهم شود و هم شبکه مرتبطان و فعالان ملی یا جهانی او با لحاظ این چنین پرستیز و جایگاهی شکل بگیرد یا توسعه یابد. بی جهت نیست که طی سالهای اخیر در کشور ما بسیاری از فعالان اقتصادی مشاغل جدید از قبیل مسئولان دیجی کالا، دیوار، اسکای روم، ایرانسل، بسیاری از بانک های خصوصی یا شرکت

^۴ گزارش خانم آلبانیز گزارشگر شناخته شده سازمان ملل در لینک زیر به زبان انگلیسی قابل دسترس است:

<https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ahrc-923-economy-occupation-economy-genocide-report-special-rapporteur>

های حوزه نفت و گاز یا شرکت های دانش بنیان هر ساله اعلام می کنند که از باب مسئولیت اجتماعی و اهتمام به تعهدات انسانی چه کرده اند و در چه حوزه هایی اقدامات مرتبط با خیر عمومی و عام المنفعه داشته اند. این امر باید گسترش یابد چرا که علاوه بر نتایج انسانی آن، هم باعث رونق اقتصادی شده و اقبال مردمی از فعالیت های بازیگران اقتصاد مقید به اصول انسانی و محیط زیست را تقویت می کند، هم به بهره وری فعالیت ها کمک می کند و هم جایگاه ایران اعم از بخش دولتی یا خصوصی را در سطح جهانی ارتقا می بخشد و در مجموع فرایند توسعه همه جانبه و پایدار در ایران را سرعت می دهد.

کمیسیون حقوق بشر اسلامی ایران به عنوان نهاد ملی مستقل پیشبرد حقوق انسانی با سابقه سه دهه فعالیت عام المنفعه و با بهره مندی از حضور افتخاری اساتید برجسته حقوق کشور و همراهی بسیاری از نهادها و مسئولین کشوری مقید به رعایت حقوق انسانی و شهروندی، امیدوار است آگاهی های عمومی در این حوزه روز به روز در کشور ما گسترش یابد و همه دست به دست دهیم که روند توسعه ایران در ابعاد مختلف با رعایت اخلاق و انسانیت به خوبی به پیش رود و موانع و چالشها بر طرف گردد.

این نهاد همواره آمادگی دارد تا به هر شرکت یا نهاد فعال در زیست بوم اقتصادی ایران کمک کند تا اولاً از قواعد و موازین اهتمام به مسئولیت اجتماعی و انسانی و نحوه مشارکت موثر در امور مربوط به خیر عمومی مطلع شوند و ثانياً در فعالیت های جاری خود رعایت این موازین را به تدریج نهادینه سازند.

متقاضیان به کمک در این زمینه، می توانند با امور پژوهشی، آموزش و ترویجی کمیسیون ارتباط بگیرند تا هر گونه خدمات ممکن تقدیم گردد.

ایمیل کمیسیون: ihrc@ihrc.ir

ایمیل امور انفورماتیک کمیسیون: informatic@ihrc.ir

شماره تماس دفتر مرکزی کمیسیون: ۸۸۷۶۸۶۲۳

امور پژوهشی، آموزشی و ترویجی کمیسیون حقوق بشر اسلامی ایران